

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

ในบทนี้จะเป็นการสรุปผลการศึกษาที่ได้ทำการศึกษามาในบทข้างต้น การนำผลการศึกษาไปประยุกต์ใช้เพื่อประกอบการวางแผน ตลอดจนข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับวิธีดำเนินการวิจัย และข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อไป

สรุปผลการศึกษา

การสรุปผลการศึกษานี้สามารถแยกพิจารณาได้ 4 ส่วนตามวัตถุประสงค์ในการศึกษาที่ได้กำหนดไว้ดังนี้คือ 1) ผลการศึกษารูปแบบ ทิศทางและระดับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมของชุมชนเมือง 2) ผลการศึกษาระดับการพัฒนาของชุมชน เมืองและกลุ่ม เมืองที่แบ่งตามระดับการพัฒนา 3) ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับการพัฒนาของชุมชน เมืองกับรูปแบบการกระจายในที่ตั้ง 4) ผลการทดสอบสมมติฐานของความสัมพันธ์ระหว่างการแยกย่อยด้าน เศรษฐกิจ สังคม การผสมผสานทางสังคมอย่างเป็นทางการและจำนวนประชากร

ผลการศึกษารูปแบบทิศทางและระดับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมของชุมชนเมือง

เนื่องจาก เป็นการศึกษาแบบ Cross-Sectional และการวิเคราะห์ด้วยเทคนิค Guttman Scale จึงสามารถแสดงให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมในชุมชนเมือง ที่ทำการศึกษาซึ่งดำเนินไปโดยอาศัยกระบวนการแยกย่อยและผสมผสานมีรูปแบบที่สามารถสืบสวนให้ปรากฏได้ จากการศึกษาพบว่า รูปแบบทางสถาบันหรือกิจกรรมบางประเภทมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้น ในชุมชนเมืองก่อนรูปแบบทางสถาบันหรือกิจกรรมบางประเภทตามระยะของการพัฒนา โดยรูปแบบทางสถาบันและกิจกรรม เหล่านี้จะสะท้อนให้เห็นถึงการแยกย่อยและการผสมผสานในชุมชน รูปแบบของการแยกย่อยด้าน เศรษฐกิจพบว่าประกอบด้วย รูปแบบทางสถาบันหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การบริโภค การกระจายสินค้าและบริการในชุมชนซึ่งได้เกิดขึ้นในชุมชนตามระยะการพัฒนา เป็นลำดับจากตลาดสด สำนักงานบัญชีและทนายความ บริษัทขนส่ง ทางหลวงแผ่นดิน สถานีรถไฟ ห้างสรรพสินค้าและบริษัททัวร์ รูปแบบการแยกย่อยด้านสังคม พบว่าประกอบด้วยรูปแบบทางสถาบัน และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ด้านสังคมในชุมชนซึ่งได้เกิดขึ้นตามระยะการพัฒนา เป็นลำดับจาก โรงภาพยนตร์ สนามกีฬา ศูนย์บริการสาธารณสุข โรงเรียนมัธยมศึกษาเอกชน หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น

สถานีวิทยุกระจายเสียง ดิสโก้เทค พิพิธภัณฑสถาน และหอสมุดแห่งชาติสาขา รูปแบบการผสมผสานทางสังคมอย่างเป็นทางการ พบว่าประกอบด้วย รูปแบบทางสถาบันและกิจกรรมที่ชี้ให้เห็นถึงกลไกการผสมผสานทางสังคมที่มีแนวโน้มว่าจะพัฒนาเป็นลำดับไปควบคู่กับและ เพื่อ เป็นการตอบสนองต่อระดับการแยกย่อยที่เพิ่มขึ้นในขณะที่ชุมชนวิวัฒนาการไปจาก สหกรณ์ สมาคมที่เกิดจากความสนใจร่วม สมาคมบำเพ็ญประโยชน์ ศูนย์เยาวชน ศูนย์ชุมชนส่งเสริมวัฒนธรรมไทยและศูนย์เผยแพร่จริยธรรม

รูปแบบการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมของชุมชน เมืองที่ศึกษา เมื่อพิจารณาโดยรวมแล้ว พบว่าประกอบด้วยรูปแบบทางสถาบันและกิจกรรมที่มีแนวโน้มว่าจะเกิด เป็นลำดับไปจาก ตลาดสด ศูนย์บริการสาธารณสุข สหกรณ์ สำนักงานบัญชีและธนาคาร สมาคมที่เกิดจากความสนใจร่วม หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น บริษัททัวร์ ดิสโก้เทค พิพิธภัณฑสถาน และหอสมุดแห่งชาติสาขา จำนวนกิจกรรมที่สะสมขึ้นเรื่อย ๆ ตามระยะการพัฒนานี้ สะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนเมืองของไทย มีการเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน ไปสู่รูปแบบที่ซับซ้อนขึ้นซึ่งจะทำให้สามารถปรับตัวในสภาพแวดล้อมได้ดีขึ้น

นอกจากรูปแบบการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมแล้ว การวิเคราะห์ด้วยเทคนิค Guttman Scale ยังเผยแสดงให้เห็นถึง ระดับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมของชุมชนเมืองด้วย ผลการวิเคราะห์สามารถสรุปได้ว่า ในระยะการพัฒนาดังกล่าว ชุมชนเมืองที่ทำการศึกษามีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมไปในขนาดที่แตกต่างกัน ทำให้มีระดับความซับซ้อนอยู่ในระดับต่าง ๆ กันถึง 10 ระดับสเกล โดยชุมชนเมืองส่วนใหญ่มีความซับซ้อนอยู่ในระดับปานกลาง คือระดับสเกลที่ 5 ถึง 6 เมื่อพิจารณาระดับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมซึ่งอยู่ในรูปของการแยกย่อยด้านเศรษฐกิจ ปรากฏว่า ชุมชนเมืองแต่ละแห่งมีการเปลี่ยนแปลงในด้านนี้ไม่แตกต่างกันนัก คือสามารถแบ่งชุมชนเมืองตามระดับความซับซ้อนได้เป็น 7 ระดับสเกล และชุมชนเมืองส่วนใหญ่มีความซับซ้อนด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับสูงคือ ระดับสเกลที่ 6 ถึง 7 คล้ายคลึงกับการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจคือการเปลี่ยนแปลงด้านการผสมผสานทางสังคมอย่างเป็นทางการ ซึ่งนอกจากจะมีความซับซ้อนในระดับที่ไม่แตกต่างกันนัก โดยสามารถแบ่งชุมชนเมืองออกได้เป็น 6 ระดับสเกลแล้ว ชุมชนเมืองส่วนใหญ่ยังมีความซับซ้อนอยู่ในระดับสูงเช่นเดียวกันคือระดับสเกลที่ 5 ถึง 6 ส่วนการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมซึ่งอยู่ในรูปของการแยกย่อยด้านสังคม พบว่า ชุมชนเมืองแต่ละแห่งมีการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมไปในระดับที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนมากกว่าการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและการผสมผสานทางสังคม คือชุมชนเมืองมีระดับความซับซ้อนที่แตกต่างกันถึง 9 ระดับสเกล โดยชุมชนเมืองส่วนใหญ่มีความซับซ้อนอยู่ในระดับปานกลางถึงค่อนข้างสูง คือระดับสเกลที่ 4 ถึง 8

ผลการศึกษาระดับการพัฒนาของชุมชน เมืองในประเทศไทยและกลุ่ม เมืองที่แบ่งตามระดับการพัฒนา

จากการศึกษาระดับการพัฒนาของชุมชนเมืองโดยพิจารณาจากความซับซ้อนของโครงสร้างด้านเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนเมือง ด้วยเทคนิค Multidimensional Scaling (MDS) พบว่าชุมชนเมืองมีระดับการพัฒนาแตกต่างกัน ดังสามารถเรียงลำดับชุมชนเมืองตามระดับการพัฒนาได้ดังในตารางที่ 6.1 เมืองที่มีระดับการพัฒนาคล้อยกันลงไปในี้สามารถแบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ ตามความคล้ายคลึงและความแตกต่างของระดับการพัฒนาได้ดังนี้คือ

- กลุ่มที่มีระดับการพัฒนาสูงสุด ประกอบด้วยเมืองจำนวน 1 เมือง คือ เชียงใหม่
- กลุ่มที่มีระดับการพัฒนาสูง ประกอบด้วยเมืองจำนวน 6 เมือง คือ นครราชสีมา อุตรธานี นครสวรรค์ ชลบุรี พิษณุโลก และอุบลราชธานี
- กลุ่มที่มีระดับการพัฒนาปานกลาง ประกอบด้วยเมืองจำนวน 18 เมือง คือ ภูเก็ต ลำปาง สุราษฎร์ธานี ราชบุรี นครปฐม นครศรีธรรมราช ลพบุรี สงขลา ตรัง จันทบุรี ยะลา กาญจนบุรี สุรินทร์ เพชรบุรี นุรีรัมย์ เชียงราย บ้านโป่งและอยุธยา
- กลุ่มที่มีระดับพัฒนาต่ำ ประกอบด้วยเมืองจำนวน 20 เมือง คือ ศรีสะเกษ สมุทรสาคร บัสดานี ชุมพร น่าน ตราด สวรรคโลก ยโสธร นราธิวาส เพชรบูรณ์ ศรีราชา ชัยภูมิ หนองคาย สมุทรสงคราม ระนอง ปากพนัง หล่มสัก วารินชำราบ ตะพานหิน และพนัสนิคม

ผลการศึกษาคความสัมพันธ์ระหว่างระดับการพัฒนาของชุมชนเมืองกับรูปแบบการกระจายในที่ตั้ง

เมืองที่มีระดับการพัฒนาสูงมากและสูง มีการกระจายตัวอยู่ในตำแหน่งที่ค่อนข้างห่างไกลจากกันในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในทำเลที่ตั้งที่มีความได้เปรียบคือตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบซึ่งเป็นแหล่งเกษตรกรรมสำคัญของภูมิภาคที่มีประสิทธิภาพในการเข้าถึงสูงและติดต่อกับพื้นที่โดยรอบได้สะดวก โดยอาศัยโครงข่ายการคมนาคมที่ครอบคลุมพื้นที่อยู่อย่างหนาแน่น เมืองที่มีระดับการพัฒนาสูงนี้ตั้งอยู่ในพื้นที่ต่อเนื่องกับเมืองที่มีระดับพัฒนาต่ำซึ่งกระจายตัวอยู่ในทุกภาค โดยอยู่ในภาคเหนือมากที่สุดและในภาคตะวันตกน้อยที่สุด เมืองที่มีระดับพัฒนาต่ำนี้มีที่ตั้งอยู่ในบริเวณชายขอบของภาคต่อเนื่องกับภาคอื่น ๆ และบริเวณชายแดนของประเทศซึ่งส่วนมากมีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาและที่สูงเป็นจุดปลายทางของเส้นทางคมนาคม ส่วนเมืองที่มีระดับการพัฒนาปานกลางส่วนใหญ่กระจายตัวอยู่ในบริเวณพื้นที่ต่อเนื่องของภาคกลางและภาคตะวันตกและในภาคใต้ตอนกลางบริเวณชายฝั่งทะเลด้านตะวันออก

ตารางที่ 6.1 ลำดับของชุมชนเมืองตามระดับการพัฒนา

ลำดับ	เมือง
1	เชียงใหม่
2	นครราชสีมา
3	อุดรธานี
4	นครสวรรค์
5	ชลบุรี
6	พิษณุโลก
7	อุบลราชธานี
8	ภูเก็ต
9	ลำปาง
10	สุราษฎร์ธานี
11	ราชบุรี
12	นครปฐม
13	นครศรีธรรมราช
14	ลพบุรี
15	สงขลา
16	ตรัง
17.5	จันทบุรี
18.5	ยะลา
19	กาญจนบุรี
20	สุรินทร์
21	เพชรบุรี
22	บุรีรัมย์
23.5	เชียงใหม่
23.5	บ้านโป่ง
25	อุทัย
26	สมุทรสาคร
27	ปัตตานี
28	ศรีสะเกษ
29	ชุมพร
30	นราธิวาส
31	ชัยภูมิ
32.5	เพชรบูรณ์
32.5	ศรีราชา

ตารางที่ 6.1 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อ เมือง
34	สมุทรสงคราม
35.5	หนองคาย
35.5	น่าน
37.5	สวรรคโลก
37.5	ตราด
39	ยโสธร
40	ระนอง
41.5	ปากหนัง
41.5	ตะพานหิน
43	หล่มสัก
44.5	วารินชำราบ
44.5	พนัสนิคม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผลการทดสอบสมมติฐานของความสัมพันธ์ระหว่างการแยกย่อยด้าน เศรษฐกิจและสังคมการผสมผสาน
ทางสังคมอย่างเป็นทางการและจำนวนประชากร

จากการตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแต่ละคู่ในสมมติฐานด้วยวิธีการ
Pearson Product-Moment Correlation Coefficient โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติ
ที่ .01 สามารถสรุปผลการตรวจสอบได้ดังนี้คือ

การแยกย่อยด้าน เศรษฐกิจมีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกกับการแยกย่อยด้านสังคม ดังนั้น
จึงยอมรับสมมติฐานที่คาดคะเนความสัมพันธ์ของตัวแปรทั้งสองไปในเชิงบวก นั่นคือ เมื่อระดับการ
แยกย่อยด้าน เศรษฐกิจสูงขึ้น ระดับการแยกย่อยด้านสังคมจะสูงขึ้นด้วย และเมื่อระดับการแยกย่อย
ด้าน เศรษฐกิจต่ำ ระดับการแยกย่อยด้านสังคมก็จะต่ำด้วย

สมมติฐานที่คาดคะเนความสัมพันธ์ของการแยกย่อยด้าน เศรษฐกิจและสังคมกับการผสม
ผสานทางสังคมอย่างเป็นทางการไปในเชิงบวก จากการศึกษาพบว่า สมมติฐานสามารถยอมรับ
ได้ นั่นคือ เมื่อระดับการแยกย่อยด้าน เศรษฐกิจและสังคมสูงขึ้น ระดับการผสมผสานทางสังคมอย่าง
เป็นทางการก็จะสูงขึ้นด้วย และเมื่อระดับการแยกย่อยด้าน เศรษฐกิจและสังคมต่ำ ระดับการผสมผสาน
ทางสังคมอย่างเป็นทางการก็จะต่ำด้วย

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนประชากรกับการแยกย่อยด้าน เศรษฐกิจและสังคม พบว่า
มีความสัมพันธ์กันในทิศทางบวก ดังนั้นจึงยอมรับสมมติฐานที่ว่า จำนวนประชากรมีสหสัมพันธ์ในเชิง
บวกกับการแยกย่อยด้าน เศรษฐกิจและสังคม นั่นคือ เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น จะทำให้ระดับการ
แยกย่อยด้าน เศรษฐกิจและสังคมสูงขึ้นด้วย และเมื่อจำนวนประชากรต่ำ ระดับการแยกย่อยก็จะต่ำด้วย

สมมติฐานซึ่งคาดคะเนความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแต่ละคู่ไปในเชิงบวกทั้ง 5 ประการนี้
ได้ตั้งขึ้นเพื่อตรวจสอบความเป็นจริงของแนวความคิดเกี่ยวกับการแยกย่อยและการผสมผสานในพื้นที่
ชุมชนเมืองของไทย และผลการทดสอบดังกล่าวพบว่าสามารถยอมรับได้ทุกข้อ

การศึกษาศักยภาพในการพัฒนาของชุมชนเมืองของไทยนี้ได้นำเอาแนวความคิด เกี่ยวกับ
ระบบสังคม (Social System Approach) ซึ่งอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในระดับชุมชน
มาใช้ โดยแนวความคิดนี้ได้อาศัยพื้นฐานแนวความคิดของทฤษฎีวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงทาง
สังคม ซึ่งมองการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมว่า เป็นกระบวนการที่ค่อยเป็นค่อยไป สะสม

การเปลี่ยนแปลงขึ้นเรื่อย ๆ ตามระยะเวลา วิวัฒนาการจากสังคมที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อนไปสู่สังคมที่ซับซ้อนขึ้น และสามารถปรับตัวในสภาพแวดล้อมได้ดีขึ้น จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมของชุมชนเมืองไทย พบว่า ในระยะเวลาที่ผ่านมา ชุมชนเมืองไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมไปสู่ทิศทางที่ซับซ้อนขึ้นคือมีความหลากหลายของกิจกรรมด้าน เศรษฐกิจและสังคมเพิ่มมากขึ้น โดยชุมชนเมืองที่ทำการศึกษาค้นคว้าได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงมาจนมีความซับซ้อนของโครงสร้างอยู่ในระดับปานกลาง เป็นส่วนใหญ่ ผลการศึกษาจึงเป็นการยืนยันถึงความเป็นจริงของทฤษฎีวิวัฒนาการที่อธิบายว่าสังคมจะวิวัฒนาการไปสู่ทิศทางที่ซับซ้อนขึ้นและสามารถปรับตัวในสภาพแวดล้อมได้ดีขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นนี้แนวความคิดเกี่ยวกับระบบสังคมได้อธิบายว่าดำเนินไปโดยกระบวนการสำคัญ 2 กระบวนการคือ การแยกย่อย (Differentiation) และการผสมผสาน (Integration) การแยกย่อยพิจารณาได้ว่าเป็นการพัฒนาหรือความหลากหลายของหน้าที่และความเชี่ยวชาญทั้งในด้าน เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่เพิ่มมากขึ้นตลอดระยะเวลาที่ชุมชนเมืองเคลื่อนไปสู่ทิศทางที่ซับซ้อนขึ้น จากการศึกษาทฤษฎีสมมติฐานได้ยืนยันให้เห็นว่า การแยกย่อยด้าน เศรษฐกิจมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางที่สอดคล้องกับการแยกย่อยด้านสังคม คือ เมื่อชุมชนเมืองมีการแยกย่อยด้าน เศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น การแยกย่อยด้านสังคมก็จะเพิ่มมากขึ้นด้วย การแยกย่อยนี้มีความสัมพันธ์กับขนาดประชากรในประการแรกสุดคือ การเพิ่มจำนวนประชากรทำให้ความแตกต่างในหมู่ประชากรเพิ่มมากขึ้นทั้งในด้านอาชีพ ความรู้ ความสามารถ ฯลฯ ซึ่งนำไปสู่ความหลากหลายของหน้าที่ทั้งในด้าน เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนเมือง จากการศึกษาทฤษฎีสมมติฐานได้ยืนยันให้เห็นถึงความเป็นจริงของความสัมพันธ์ดังกล่าว คือ จำนวนประชากรมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางที่สอดคล้องกับการแยกย่อยด้าน เศรษฐกิจและสังคม ในขณะที่ชุมชนเมืองเคลื่อนที่ไปนี้ การแยกย่อยซึ่งเกิดขึ้นทั้งในด้าน เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนเมือง จะก่อให้เกิดความแตกต่างในระหว่างส่วนหรือระบบย่อยต่าง ๆ ตลอดจนสมาชิกของสังคมมากขึ้นเรื่อย ๆ กระบวนการผสมผสานจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นกลไกหรือแรง (Force) ที่จะเชื่อมโยงส่วนที่แยกย่อยออกไป ตลอดจนสมาชิกที่แตกต่างกันของสังคม และจำเป็นต้องพัฒนาไปสู่รูปแบบที่ซับซ้อนมากขึ้น เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อการแยกย่อยที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ได้ การผสมผสานในชุมชนเมืองซึ่งเป็นสังคมที่ซับซ้อนจึงอยู่ในรูปของการผสมผสานทางสังคมอย่างเป็นทางการ (Formal Social Integration) ความสัมพันธ์ระหว่างการแยกย่อยด้าน เศรษฐกิจและสังคมกับการผสมผสานอย่างเป็นทางการนี้ จากการศึกษาทฤษฎีสมมติฐานพบว่า มีความสัมพันธ์ไปในทิศทางที่สอดคล้องกัน นั่นคือ การเปลี่ยนแปลง

ที่เกิดขึ้นในกระบวนการหนึ่งย่อมจะส่งผลให้อีกกระบวนการหนึ่ง เปลี่ยนแปลงคามไปในแนวทางเดียวกันด้วย ดังนั้นจากการยอมรับสมมติฐานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรดังกล่าวข้างต้นจึงเป็นการยืนยันให้เห็นถึงความเป็นจริงที่ว่า การเปลี่ยนแปลงไปสู่ทิศทางที่ซับซ้อนขึ้นของชุมชน เมืองของไทยนั้นดำเนินไปโดยอาศัยทั้งกระบวนการแยกย่อยและกระบวนการผสมผสาน และยังชี้ให้เห็นถึงความเหมาะสมในการนำแนวความคิดดังกล่าวมาศึกษาในพื้นที่ชุมชน เมืองของไทย

ขณะที่ชุมชน เมือง เคลื่อนไปสู่ทิศทางที่ซับซ้อนขึ้นโดยอาศัยกระบวนการแยกย่อยและผสมผสานนี้ ชุมชน เมืองก็จะมีความสามารถในการปรับตัวคือสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้ดีขึ้นด้วย กล่าวคือ ชุมชนเมืองที่มีความซับซ้อนระดับสูงย่อมสามารถตอบสนองคือสภาพการณ์ใหม่ ๆ ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของแผนงานหรือโครงการต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นได้ดีกว่าชุมชนเมืองที่มีความซับซ้อนในระดับต่ำซึ่งจะมีความสามารถในการปรับตัวอยู่ในระดับต่ำด้วย ดังนั้น ความซับซ้อนของชุมชนเมืองสามารถสะท้อนให้เห็นถึงระดับการพัฒนาได้ ความสัมพันธ์ของแนวความคิดนี้สามารถแสดงให้เห็นได้จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผลการศึกษาเกี่ยวกับความซับซ้อนของชุมชนเมืองและระดับการพัฒนา ด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ครัสคาลและกูแมน (G) โดยการนำกลุ่มเมืองที่มีระดับความซับซ้อนแตกต่างกันเป็น 10 ระดับ และกลุ่มเมืองที่มีระดับการพัฒนาแตกต่างกัน 4 กลุ่ม มาทำตารางความสัมพันธ์กัน ดังแสดงในตารางที่ 6.2 แล้วคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสองด้วยสูตร

$$G = \frac{f_a - f_i}{f_a + f_i}$$

ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ที่ได้มีค่าเป็น 0.7056 ซึ่งเป็นค่าบวกที่ค่อนข้างสูง นั่นคือความสัมพันธ์ระหว่างความซับซ้อนของชุมชนเมืองและระดับการพัฒนาเป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกันคือ ชุมชนเมืองที่มีความซับซ้อนในระดับสูงมีแนวโน้มที่จะมีระดับการพัฒนาสูงกว่าชุมชนเมืองที่มีความซับซ้อนในระดับต่ำกว่า ดังนั้นการประยุกต์เอาแนวความคิดเกี่ยวกับการแยกย่อยและการผสมผสานมาศึกษาระดับการพัฒนาของชุมชนเมืองของไทยจึงมีความเหมาะสมและใช้ได้ นอกจากนี้ยังอาจกล่าวได้ว่า ขณะที่ชุมชนเมืองเคลื่อนไปสู่ทิศทางที่มีความซับซ้อนและปรับตัวได้ขึ้นนั้น จะมีระดับการพัฒนาสูงขึ้นด้วย

ตารางที่ 6.2 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับความซับซ้อนและศักยภาพในการพัฒนาของชุมชนเมือง

ระดับความซับซ้อน	ระดับศักยภาพในการพัฒนา				รวม
	สูงมาก	สูง	ปานกลาง	ต่ำ	
10	1	0	3	1	5
9	0	3	1	0	4
8	0	1	4	0	5
7	0	1	3	3	7
6	0	1	6	5	12
5	0	0	1	5	6
4	0	0	0	2	2
3	0	0	0	1	1
2	0	0	0	1	1
1	0	0	0	2	2
รวม	1	6	18	20	45

$$\text{สูตร } G = \frac{f_a - f_i}{f_a + f_i}$$

$$f_a = (1) [3+1+0+1+4+0+1+3+3+1+6+5+0+1+5+0+0+2+0+0+1+0+0+1+0+0+2] \\ + \dots + (0)(2) \\ = 40+57+99+19+29+76+23+48+12+66+6 = 475$$

$$f_i = (0) [0+0+0+0+0+0+0+0+0] + (3) [0+3+0+1+0+1+0+1+0+0+0+0+0+0+0 \\ +0+0+0+0] + \dots + (1) [0+0+0] \\ = 18+21+3+8+3+24+5 = 82$$

$$\frac{f_a - f_i}{f_a + f_i} = \frac{475 - 82}{475 + 82} = \frac{393}{557} = 0.705565$$

กลุ่มเมืองที่มีระดับการพัฒนาแตกต่างกันนี้ เมื่อพิจารณาจำนวนประชากรในแต่ละกลุ่ม แล้วพบว่า กลุ่มเมืองที่มีระดับการพัฒนาสูงจะมีขนาดประชากรสูงคือ เป็นเมืองขนาดประชากร 50,000 คนขึ้นไป กลุ่มเมืองที่มีระดับการพัฒนาระดับปานกลาง จะมีขนาดประชากรรองลงมาคือ เป็นเมืองขนาดประชากร 30,000-50,000 คน เป็นส่วนใหญ่ และกลุ่มเมืองที่มีระดับการพัฒนาต่ำ ส่วนมากจะเป็นเมืองขนาดประชากร 10,000-30,000 คน จึงเป็นข้อนำสังเกตว่าขนาดประชากรที่สูงมีความสัมพันธ์กับระดับการพัฒนาที่สูงด้วย นอกจากนี้เมื่อพิจารณาบทบาทด้าน เศรษฐกิจของเมือง ซึ่งขึ้นอยู่กับกิจกรรมด้านการค้า อุตสาหกรรมและการบริการแล้วพบว่า กลุ่มเมืองที่มีระดับการพัฒนาสูงจะมีบทบาทด้านการค้าอยู่ในระดับเด่นมาก บทบาทด้านอุตสาหกรรมและการบริการอยู่ในระดับเด่นถึงเด่นมาก กลุ่มเมืองที่มีระดับการพัฒนาปานกลางมีบทบาทด้านการค้าอยู่ในระดับปานกลาง บทบาทด้านอุตสาหกรรมและการบริการอยู่ในระดับปานกลางจนถึงระดับเด่น ส่วนกลุ่มเมืองที่มีระดับการพัฒนาต่ำ มีบทบาทด้านการค้าและอุตสาหกรรมอยู่ในระดับด้อยจนถึงระดับปานกลางและด้านการบริหารอยู่ในระดับด้อย จึงสรุปได้ว่า กลุ่มเมืองที่มีระดับการพัฒนาสูง โดยทั่วไปแล้ว จะมีบทบาทด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับเด่น และกลุ่มเมืองที่มีระดับการพัฒนาต่ำจะมีบทบาทด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับด้อย

การนำผลการศึกษาไปประยุกต์ใช้เพื่อวางวางแผน

จากการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาฉบับต่าง ๆ ที่ผ่านมาเป็นเวลาถึง 25 ปี นอกจากจะมุ่งเน้นการพัฒนาด้าน เศรษฐกิจแล้ว ยังได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาด้านสังคมด้วยผลการพัฒนาในแต่ละด้านที่เกิดขึ้นในชุมชนเมืองสามารถศึกษาได้หลายทาง แนวทางหนึ่งคือศึกษาจากระดับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมของชุมชนเมือง กล่าวคือ จากการที่ชุมชนเมืองที่ทำการศึกษามีผ่านการพัฒนาด้าน เศรษฐกิจจนมีความซับซ้อนอยู่ในระดับสูงนี้ บ่งชี้ให้เห็นว่าแผนพัฒนาด้าน เศรษฐกิจที่ได้ดำเนินการต่อเนื่องมานั้น ค่อนข้างจะประสบความสำเร็จพอสมควร ส่วนการพัฒนาด้านสังคม ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าแผนพัฒนาด้านนี้จะต้องเร่งดำเนินการอย่างจริงจังต่อไป เนื่องจากชุมชนเมืองส่วนใหญ่มีการพัฒนาในด้านนี้ในระดับที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนคือมีความซับซ้อนอยู่ในระดับปานกลางถึงค่อนข้างสูง เหตุผลหนึ่งอาจเนื่องมาจากว่าแผนพัฒนาด้านสังคมแห่งนี้จะได้รับความสนใจและนำไปสู่การปฏิบัติในระยะไม่นานมานี้ ประกอบกับระดับการพัฒนาด้านสังคมในแต่ละชุมชนเมืองก่อนที่จะมีการวางแผนพัฒนามีระดับค่อนข้างจะแตกต่างกันมากกว่าระดับการพัฒนา ด้าน เศรษฐกิจ

ผลการพัฒนาที่เกิดขึ้นจึงมีระดับแตกต่างกันไปในแต่ละชุมชนเมือง

แม้ว่าการดำเนินการพัฒนาที่ผ่านมาจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ต่าง ๆ ไปสู่รูปแบบที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น แต่จากแผนพัฒนาที่มุ่งเพิ่มประสิทธิภาพและอัตราการขยายตัวของการผลิตและรายได้ส่วนรวมเป็นหลัก ทำให้ลักษณะการขยายตัวและการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เป็นไปอย่างขาดความสมดุล คือก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในฐานะทางเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มชนและระหว่างภาคต่าง ๆ มากขึ้น การแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้ด้วยการกระจายความเจริญและรายได้ไปสู่ส่วนภูมิภาค ภายใต้ข้อจำกัดด้านทรัพยากรกำลังบุคคล เงินทุน จึงไม่สามารถที่จะระดมการพัฒนาไปสู่ทุกพื้นที่ได้อย่างเท่าเทียมกัน จากการศึกษาซึ่งได้เสนอถึงพื้นที่ที่มีระดับการพัฒนาแตกต่างกัน จึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ประกอบการพิจารณาวางแผนเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวได้ โดยที่การแก้ไขปัญหานี้ไม่อาจกระทำให้สำเร็จได้โดยให้ความสำคัญและความหวังไว้กับพื้นที่ที่มีระดับการพัฒนาสูงเท่านั้น ชุมชนแต่ละแห่งต่างก็มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ จึงควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนตามระดับการพัฒนาที่แตกต่างกันไป ประกอบกับการพัฒนาเป็นเรื่องเฉพาะตัว (Specific) ที่จะต้องวางแผนให้เหมาะสมกับพื้นที่ที่จะทำการพัฒนา โครงการหนึ่ง ๆ จะนำไปใช้กับทุกพื้นที่ย่อมจะไม่เหมาะสม เพราะจะทำให้เกิดความลักลั่นระหว่างระดับความยากง่ายของโครงการที่จะนำไปปฏิบัติให้บรรลุผล กับระดับความสามารถของพื้นที่ที่จะรับโครงการนั้นไปดำเนินการ ทำให้การพัฒนาเป็นไปอย่างล่าช้าและอาจไม่ได้อะไร ผล จึงควรพิจารณาระดับการพัฒนาของพื้นที่ประกอบควบคู่ไปกับการวางโครงการพัฒนาที่จะลงในพื้นที่นั้น หรือจัดแบ่งโครงการตามระดับความยากง่ายในการนำไปปฏิบัติให้สอดคล้องกับระดับในการพัฒนาของพื้นที่ เพื่อให้การพัฒนาสามารถบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ได้

ผลการศึกษาจึงสามารถใช้เป็นข้อมูลประกอบการวางแผนพัฒนาระดับภาคได้โดยที่แผนพัฒนาระดับภาคนี้มีความสำคัญในฐานะที่เป็นกรอบการพัฒนา กำหนดนโยบายและทิศทางให้กับพื้นที่ต่าง ๆ ภายในภาคทั้งในเขตเมืองและชนบท ทั้งยังเป็นตัวเชื่อมโยงการวางแผนในระดับประเทศกับการวางแผนในระดับจังหวัดให้สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน นอกจากนี้ผลการศึกษายังสามารถใช้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาเพื่อประสานแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมและโครงการในจังหวัดต่าง ๆ ของแต่ละภาคที่ดำเนินการโดยคณะกรรมการกลางพัฒนาจังหวัด (กทพจ) ในส่วนกลางให้เป็นไปอย่างเหมาะสม ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการกระจายการพัฒนาตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาระดับประเทศ

การเสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่ที่มีระดับการพัฒนาแตกต่างกันในการศึกษาสามารถนำเสนอได้อย่างกว้าง ๆ เท่านั้น เนื่องจากเป็นการศึกษาเพื่อประโยชน์ในการนำมาประยุกต์ใช้ในการวางแผนในระดับเค้าโครงโดยรวม ๆ เท่านั้น ส่วนการวางแผนพัฒนาในพื้นที่แต่ละแห่งเป็นการเฉพาะนั้น จำเป็นต้องทำการศึกษาในรายละเอียดที่ลึกลงไปในแต่ละสาขาของพื้นที่เป็นอันมาก อย่างไรก็ตาม การนำเสนอแนวทางการพัฒนาอย่างกว้าง ๆ สำหรับกลุ่มเมืองที่มีศักยภาพในการพัฒนาแตกต่างกัน มีดังนี้คือ

กลุ่มเมืองที่มีระดับการพัฒนาสูงมากและสูง เมืองในกลุ่มนี้ตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นที่ราบของภาคต่าง ๆ มีโครงข่ายการคมนาคมครอบคลุมและเชื่อมโยงกับพื้นที่โดยรอบอยู่อย่างหนาแน่น มีฐานะเป็นศูนย์กลางในระดับภาคและอนุภาคทั้งในด้านกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และการคมนาคมขนส่ง จึงเป็นกลุ่มเมืองที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนามระดับภาคและระดับประเทศ สามารถตอบสนองต่อโครงการพัฒนาที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการกระจายการพัฒนาไปสู่พื้นที่ส่วนใหญ่โดยรอบ ช่วยเหนี่ยวนำให้การพัฒนาเป็นไปอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้นและในขณะเดียวกันก็จะช่วยถ่วงโครงสร้างแบบศูนย์กลาง (Monocentric Structure) ที่มีเมืองหลวงของประเทศเป็นศูนย์กลางใหญ่ที่สุดแต่เพียงแห่งเดียว โดยไม่มีศูนย์กลางระดับรองรองรับ ทำให้เกิดช่องว่างในการเชื่อมต่อกับศูนย์กลางขนาดเล็กและพื้นที่ชนบท พื้นที่ที่มีระดับการพัฒนาสูงนี้จึงควรได้รับการวางแผนและส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดใหญ่ เพื่อให้เป็นปัจจัยนำในการพัฒนาเศรษฐกิจให้เป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพทั้งยังก่อให้เกิดการจ้างแรงงานเพิ่มขึ้นในขณะเดียวกันด้วยอุตสาหกรรมที่ควรส่งเสริมและมีความเป็นไปได้สูงคืออุตสาหกรรมที่ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตการเกษตร เนื่องจากประเทศไทยมีผลผลิตทางการเกษตรมากมายแต่ยังขาดการนำมาแปรรูปเพื่อให้มีมูลค่าสูงขึ้นและสามารถเก็บไว้ได้นานยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นการช่วยให้ผลผลิตทางการเกษตรมีตลาดรับซื้อมากขึ้นและสามารถรักษาระดับราคาไว้ได้ โดยที่เมืองแต่ละแห่งมีปัจจัยแวดล้อมแตกต่างกันทำให้ความเหมาะสมที่จะพัฒนาบทบาทของเมืองมีแตกต่างกันไปในแต่ละด้าน กล่าวคือ เมืองเชียงใหม่ซึ่งพื้นที่โดยรอบเป็นภูเขาและที่สูงมีการใช้ที่ดินเป็นป่าไม้เป็นส่วนใหญ่ ลักษณะภูมิประเทศเอื้ออำนวยให้พัฒนาบทบาทด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว บริเวณโดยรอบคดังกล่าวมีสมรรถนะดินทางฉกร เกษตรโดยทั่วไปค่อนข้างต่ำและกระจายตัวกันอยู่ตามหุบเขาต่าง ๆ ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญได้แก่ ชา กาแฟ ซึ่งสามารถนำมาเป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมผลิตชา

และกาแพฟงได้ นอกจากนี้แล้วอุตสาหกรรมหัตถกรรมและอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่สามารถส่งเสริมได้คือ การผลิตเครื่องเขิน เครื่องปั้นดินเผา และการแกะสลักไม้ ส่วนเมืองนครสวรรค์ซึ่งอยู่ในทำเลที่ตั้งที่เป็นจุดรวมเส้นทางคมนาคมที่จะเข้าสู่ภาคเหนือ ประกอบด้วยพื้นที่โดยรอบส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีสมรรถนะดินทางการเกษตรสูง สามารถทำการเพาะปลูกได้ดีทั้งข้าวและพืชไร่ทำให้เป็นแหล่งเกษตรกรรมที่สำคัญของภาคเหนือ เมืองนครสวรรค์จึงเหมาะที่จะพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตเครื่องมือและเครื่องจักรกลทางการเกษตร การผลิตชิ้นส่วนรถยนต์และต่อถังรถบรรทุก ซึ่งจะเป็นการสนับสนุนการผลิตสินค้าที่เป็นพื้นฐานต่อการผลิตด้านเกษตรกรรม การขนส่งและการบริการ เพื่อสนองความต้องการของประชากรส่วนใหญ่ในภูมิภาค ในขณะที่เมืองพิษณุโลกสามารถส่งเสริมบทบาทด้านอุตสาหกรรมจากแร่โลหะ เช่น ผลิตเสาและท่อซีเมนต์ ฯลฯ ส่วนเมืองนครราชสีมา ควรที่จะพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการบริการขนส่งสินค้าของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจากมีทำเลที่ตั้งได้เปรียบคือ เป็นเมืองหน้าด่านของภาค โดยส่งเสริมอุตสาหกรรมบริการด้านการซ่อม เครื่องจักร เครื่องยนต์เช่นเดียวกับในเมืองชลบุรี นอกจากนี้อุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตการเกษตรที่มีแววจะพัฒนาได้คืออุตสาหกรรมผลิตมันเส้น มันเม็ด เพื่อการส่งออก เนื่องจากบริเวณโดยรอบมีการปลูกมันสำปะหลังมาก และเมืองอุตรธานีสามารถส่งเสริมให้เป็นแหล่งจ้างงานได้โดยการพัฒนาอุตสาหกรรมหัตถกรรมทอผ้าซึ่งแรงงานที่มีความชำนาญด้านนี้มีอยู่ในท้องถิ่น ในการส่งเสริมบทบาทด้านอุตสาหกรรมของเมืองนี้จำเป็นต้องพัฒนาระบบสินเชื่อบริการระยะปานกลางและระยะยาวให้แก่อุตสาหกรรม พัฒนาระบบการเงินในพื้นที่ขึ้น เพื่อลดอิทธิพลของระบบธนาคารพาณิชย์ในกรุงเทพฯ ที่มีต่อสาขาในภูมิภาค การสร้างและปรับปรุงบริการด้านสาธารณสุขอย่างมีระบบและเป็นขั้นตอน ควรจะดำเนินการควบคู่กันไป เพื่อดึงดูดนักลงทุนเข้ามาในพื้นที่ซึ่งจะกระตุ้นให้เกิดความเคลื่อนไหวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่โดยรอบ ในขณะที่เดียวกันรัฐควรมีนโยบายในการอำนวยความสะดวกให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีอยู่แล้วดำเนินต่อไปโดยราบรื่น ให้ข้อมูลข่าวสารความเคลื่อนไหวของตลาดในด้านราคาและสินค้าที่ตลาดต้องการ เพื่อให้กลุ่มธุรกิจ อุตสาหกรรมสามารถปรับตัวได้ทันทั่วทั้งต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาวะตลาดได้

กลุ่มเมืองที่มีระดับการพัฒนาปานกลางซึ่งส่วนใหญ่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ต่อเนื่องกัน ในภาคตะวันตกและภาคใต้ ควรส่งเสริมการพัฒนาเพื่อให้มีบทบาทด้านเศรษฐกิจและสังคมเด่นชัดยิ่งขึ้น ให้เพียงพอที่จะรับช่วงการกระจายความเจริญต่อจากเมืองที่มีระดับการพัฒนาสูงก่อให้เกิดการพัฒนาภาคและกระตุ้นการพัฒนาชนบทเพื่อลดความไม่เสมอภาคทางพื้นที่ โดยผสมผสานเศรษฐกิจภาคเมืองและชนบทเข้าด้วยกันในฐานะศูนย์กลางอุตสาหกรรมที่ใช้วัตถุดิบจากท้องถิ่นชนบท และเป็นแหล่งสร้าง

งานที่สามารถรองรับแรงงานส่วนเกินจากภาคเกษตร โดยเมืองที่เหมาะสมจะพัฒนาให้มีบทบาทเด่นชัดยิ่งขึ้นคือ เมืองราชบุรี โดยการส่งเสริมอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาเนื่องจากพื้นที่โดยรอบมีทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้ออำนวยต่อกิจกรรมประเภทนี้ทั้งยังเป็นอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดการจ้างแรงงานในขนาดสูงมาก นอกจากนี้แล้วยังสามารถพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอโดยใช้วัตถุดิบที่ปลูกในท้องถิ่น สำหรับเมืองบ้านโป่งซึ่งอยู่ในทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมคือใกล้แหล่งเพาะปลูกพืชไร่ที่เป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญคืออ้อย สับปะรด มันสำปะหลัง และบริเวณที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตการเกษตร จึงเป็นเมืองที่มีแนวโน้มในการพัฒนาอุตสาหกรรมต่อตัวถึงรถบรรทุกและพัฒนาอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตการเกษตรโดยเฉพาะอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายที่มีอยู่แล้วให้มีประสิทธิภาพทางการผลิตดีขึ้น ส่วนเมืองเพชรบุรีซึ่งอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ เป็นแหล่งเพาะปลูกพืชไร่ เช่นสับปะรด จึงเหมาะที่จะส่งเสริมอุตสาหกรรมสับปะรดกระป๋องเพื่อการส่งออก ในภาคใต้เมืองสุราษฎร์ธานีและนครศรีธรรมราชสามารถที่จะส่งเสริมอุตสาหกรรมบริการ ซ่อมเครื่องจักร เครื่องยนต์ เนื่องจากเป็นศูนย์กลางการคมนาคมในระดับภาคซึ่งเป็นจุดผ่านไปยังเมืองและพื้นที่โดยรอบที่อยู่ทางตอนล่างของภาค เมืองตรังและเมืองยะลาควรสนับสนุนให้เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมผลิตยางแท่ง ยางแผ่น ฯลฯ เพื่อการส่งออกและอุตสาหกรรมต่อเนื่องที่ใช้ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวเป็นวัตถุดิบในการผลิตต่อไป เมืองสงขลาเหมาะที่จะส่งเสริมอุตสาหกรรมสัตว์น้ำแช่แข็งเพื่อการส่งออกและอุตสาหกรรมต่อและซ่อมเรือ เนื่องจากมีทำเลที่ตั้งเหมาะสมที่จะพัฒนาเป็นประตูทางออกของสินค้าเกษตร สินค้าแปรรูปผลผลิตเกษตร ตลอดจนทรัพยากรแร่ธาตุต่าง ๆ ภายในภาคไปสู่ตลาดต่างประเทศ เมืองที่มีระดับการพัฒนาปานกลางนี้ควรส่งเสริมการเข้าถึงของประชากร ในชนบทในด้านบริการสาธารณะ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เป็นศูนย์กลางการค้าในท้องถิ่นที่ให้บริการสิ่งจำเป็นต่าง ๆ แก่เกษตรกรโดยเฉพาะบริการด้านปัจจัยการผลิตและการตลาด เมื่อมีความเชื่อมโยงอย่างเพียงพอระหว่างเมืองระดับนี้กับพื้นที่โดยรอบแล้ว ศูนย์กลางเหล่านี้จะเป็นเสมือนตัวกลาง (Mediator) ที่จะเชื่อมโยงเมืองในระดับรองลงไปและพื้นที่ชนบทกับศูนย์กลางขนาดใหญ่ในระดับภาคและระดับประเทศ เกิดเป็นระบบการตั้งถิ่นฐานที่สมดุลและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

กลุ่มเมืองที่มีระดับการพัฒนาดำ ควรได้รับการส่งเสริมด้านโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ อย่างเพียงพอ โดยมีเป้าหมายที่จะยกระดับการพัฒนาให้สูงกว่าพื้นที่ข้างเคียงให้เมืองเหล่านี้เข้มแข็งขึ้น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนในฐานะศูนย์กลางการพัฒนาที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ในด้าน

การแพร่กระจายและการเร่งรัดการพัฒนาต่อชุมชนศูนย์กลางในท้องถิ่นและพื้นที่ชนบทโดยรอบได้มากขึ้น เพื่อป้องกันมิให้เกิดการอพยพของประชากรออกจากพื้นที่ไปสู่เมืองขนาดใหญ่กว่า ชุมชนเมืองเหล่านี้จะเป็นแหล่งอุตสาหกรรม การบริการและอื่น ๆ ที่มีบทบาทมากขึ้นตามสภาพทำเลที่ตั้งและปัจจัยความพร้อมอื่น ๆ

ข้อสังเกตเกี่ยวกับการดำเนินการศึกษา

แม้ว่าวิธีการศึกษาที่ใช้ในการศึกษานี้จะพิจารณาแล้วว่ามีความเหมาะสมที่สุดภายใต้ขอบเขตและวัตถุประสงค์ที่กำหนด แต่ก็มีอาจกล่าวได้ว่ามีความสมบูรณ์ทุกประการ ข้อนำสังเกตบางประการที่ได้จากการศึกษา จึงจำเป็นที่จะต้องนำมากล่าวถึง ณ ที่นี้ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาวิธีการศึกษาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นในโอกาสต่อไป

1. ปัญหาเกี่ยวกับการนิยามความคิดในเชิงปฏิบัติ แต่ละแนวความคิดในทางสังคมศาสตร์ มีความซับซ้อนจึงสามารถพิจารณาได้หลายนัย เช่น แนวความคิดเกี่ยวกับการแยกย่อยด้านสังคมซึ่งในการศึกษานี้หมายถึงความหลากหลายของกิจกรรมที่แสดงให้เห็นถึงหน้าที่และความเชี่ยวชาญที่แตกต่างกันในด้านสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับ การรักษาไว้ซึ่งคุณค่าทางวัฒนธรรม แบบแผนค่านิยม ความเป็นอยู่ที่ดีของสมาชิกในสังคม ยังอาจหมายถึง ความแตกต่างทางฐานะของคนในสังคมซึ่งเห็นได้จากการแบ่งชนชั้นทางสังคม เป็นต้น ดังนั้นตัวแปรที่สามารถสะท้อนและวัดแนวความคิดหนึ่ง ๆ จึงมีหลากหลายกันไป การคัดเลือกตัวแปรที่เหมาะสมจึงขึ้นกับการตัดสินใจของผู้ศึกษาภายในขอบเขตและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในการศึกษานั้น ๆ นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับการเชื่อมโยงของความเป็นไปได้ในการได้มาซึ่งตัวแปรด้วย เพราะตัวแปรที่ต้องการอาจมีข้อจำกัดด้านการจัดเก็บบางประการทำให้ต้องคัดออกจากการศึกษา

2. ปัญหาเกี่ยวกับการวัดแนวความคิด ในการศึกษานี้อาศัยเทคนิค Guttman Scale ในการวัดรูปแบบและระดับของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมซึ่งอยู่ในรูปของการแยกย่อยด้านเศรษฐกิจ การแยกย่อยด้านสังคม และการผสมผสานทางสังคม มาตรฐานที่ได้นี้เป็นผลจากการศึกษาชุมชนเมืองเพียงจำนวนหนึ่งเท่านั้น หากนำแนวความคิดเดียวกันนี้ไปศึกษาในชุมชนอื่น ๆ มาตรฐานที่ได้ก็จะแสดงให้เห็นถึงรูปแบบและระดับการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งจะนำไปสู่การสรุปผลที่แตกต่างกัน ผลการวิเคราะห์จึงอธิบายได้ภายในขอบเขตที่ทำการศึกษาเท่านั้น

3. ปัญหาเกี่ยวกับการแปลความหมายผลการวิเคราะห์ ผลการวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษานี้ จำเป็นต้องนำมาแปลความหมายให้สอดคล้องกับวิธีการทางสถิติที่ใช้ เนื่องจากในการวิเคราะห์ข้อมูลแม้ว่าจะจะเป็นข้อมูลชุดเดียวกันแต่หากใช้วิธีการทางสถิติที่

แตกต่างกัน การแปลความหมายผลการวิเคราะห์ก็จะแตกต่างกันไปตามเงื่อนไขของแต่ละวิธี ซึ่งก็
 ไม่อาจตัดสินได้ว่าอันใดถูกอันใดผิด แต่ขึ้นกับการตัดสินใจของผู้ศึกษาที่พิจารณาแล้ว เห็นว่ามีความ
 เหมาะสมสามารถตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ในการศึกษาได้ เช่น การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง
 ตัวแปรคู่ต่าง ๆ ในสมมติฐานในการศึกษานี้ด้วยวิธีการ Pearson Product-Moment
 Correlation เมื่อแปลความหมายของผลการวิเคราะห์ภายใต้หลักเกณฑ์ของวิธีการนี้แล้ว สามารถ
 บอกได้แต่เพียงว่า ตัวแปรแต่ละคู่มีความสัมพันธ์กันเท่านั้น เพราะค่า Correlation Coefficient
 นี้ไม่ใช่มาตรวัดความเป็นเหตุเป็นผล จึงไม่อาจชี้ให้เห็นได้ว่าตัวแปรใด เป็นเหตุหรือ เป็นผลของตัวแปร
 ใดแม้จะสันนิษฐานจากการศึกษาทฤษฎีได้ว่าตัวแปรแต่ละคู่มีแนวโน้มที่จะมีความสัมพันธ์ในเชิง เป็นเหตุ
 เป็นผลต่อกัน เนื่องจากว่าความสัมพันธ์ของตัวแปรทางสังคมศาสตร์เกือบทั้งหมดมักจะมี ความซับซ้อน
 เกินกว่าจะอธิบายได้ด้วยสาเหตุเพียงสาเหตุเดียวหรือมาตรวัด เพียงมาตรวัดเดียว ประกอบกับ
 ข้อจำกัดของศาสตร์ทางสถิติเองด้วยจึงไม่สามารถเปิดเผยเรื่องราวทั้งหมดของแนวความคิดนั้นได้

นอกจากนี้แล้ว การแปลความหมายของผลการวิเคราะห์ด้วยเทคนิค MDS ต้องพิจารณา
 ตำแหน่งของ เมืองที่ปรากฏบนพื้นระนาบในลักษณะของตำแหน่งสัมพันธ์ คือมองว่า เมืองแต่ละ เมืองมี
 ระยะใกล้ไกลจากเมืองอื่น ๆ อย่างไร มิใช่พิจารณาว่าตำแหน่งของเมืองตกอยู่ใน Quadrant ใด
 เนื่องจากแกนนอนและแกนตั้งซึ่งมีทั้งค่าบวกและลบนั้น เป็นเพียง เส้นตรงธรรมดา ๆ ที่ปราศจาก
 ความหมายพิเศษใด ๆ นอกจากใช้เป็นหลักในการลงตำแหน่งของ เมืองบนพื้นที่โดยที่เมืองที่ปรากฏ
 ตำแหน่งบนแกนนอนที่มีค่าเป็นลบจะเป็น เมืองที่ต่ำกว่าหรือ เหนือกว่า เมืองที่มีตำแหน่งอยู่บนแกนบวก

ข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อไป

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเบื้องต้น เพื่อประกอบการพิจารณาวางแผนในระดับ เค้าโครงการ
 อย่างกว้าง ๆ ผลการศึกษานี้ยังสามารถนำไปทำการศึกษาคู่ เพื่อให้สามารถนำไปสู่การปฏิบัติใน
 พื้นที่ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม เช่น

1) ศึกษากลุ่มพื้นที่ที่มีระดับการพัฒนาเหมือนกัน ในรายละเอียดคลึงลงไปในแต่ละ
 สาขาทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคมและกายภาพ เพื่อจะได้สามารถวางแผนโครงการพัฒนาในแต่ละพื้นที่ได้
 อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

2) ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่ที่มีระดับการพัฒนาแตกต่างกัน แต่ได้รับ
 โครงการพัฒนาเหมือนกันว่าผลการพัฒนาที่เกิดขึ้นในรูปของการ เปลี่ยนแปลงโครงสร้างทาง เศรษฐกิจ
 และสังคมจะแตกต่างกันอย่างไรหรือไม่ เป็นการตรวจสอบว่าระดับการพัฒนาที่แตกต่างกัน
 กันจะมีผลต่อการนำโครงการไปปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้แตกต่างกันหรือไม่